

Dravce a sovy

Chráneného vtáčieho územia

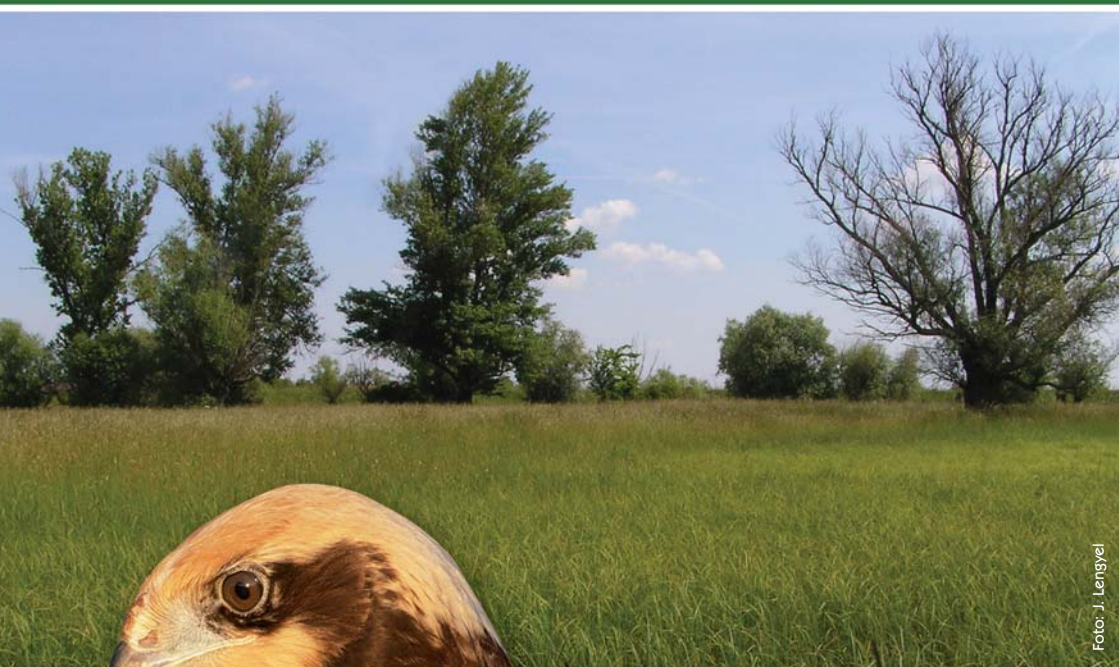

Foto: J. Lengyel

Dolné Považie

Foto: R. Jureček

DOLNÉ POVAŽIE

Veľká časť pôvodnej krajiny Dolného Považia s charakteristickým vidieckym osídlením, meandrujúcimi riekami, mokradami, lesmi a bohatým zastúpením rastlín a živočíchov je dnes premenená na sterilnú krajinu s monokultúrnym pestovaním poľnohospodárskych plodín. Napriek výrazným zmenám sa ešte stále zachovali v mori intenzívne využívanej krajiny miesta, ktoré sú útočiskami pre vzácne a ohrozené druhy vtáctva. Práve pre tieto svoje prírodné hodnoty bolo Dolné Považie zahrnuté medzi 38 chránených vtáčích území Slovenska.

V každom chránenom vtáčom území (ďalej len CHVÚ) je upravené využívanie územia tak, aby ostali zachované vhodné podmienky pre kritériové druhy vtáctva. Ide o druhy, ktorých populácia v CHVÚ je významná z národného a európskeho hľadiska.

Foto: J. Lehký

Medzi naše najvzácnejšie vtáčie druhy patrí **krakľa belasá** (*Coracias garrulus*). Na celom území Slovenska hniezdia posledné 1-3 páry a to práve v CHVÚ Dolné Považie.

Pipíška chochlatá
(*Galerida cristata*)

V zmysle vyhlášky Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 593/2006 Z. z., ktorou sa vyhlasuje CHVÚ Dolné Považie na ploche o výmere 31 195,5 ha a ktorá nadobudla účinnosť 15.11.2006, sú predmetom ochrany nasledujúce druhy vtákov: sokol červenonohý, kaňa močiarna, ďateľ hnedkavý, krakľa belasá, ľabtuška poľná, penica jarabá, pipíška chochlatá, prepelica poľná, prhľaviar čiernohlavý, rybárik riečny a strakoš kolesár.

Strakoš kolesár (*Lanius minor*) osídľuje najmä krajinu, kde sa striedajú skupiny solitérnych topoľov s agrocenózami a medzami. V CHVÚ Dolné Považie hniezdi približne 60-90 párov.

Foto: Š. Benko

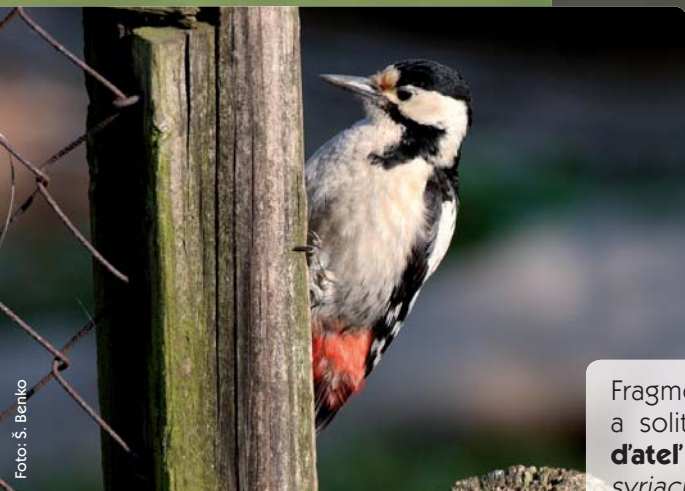

Foto: Š. Benko

Fragmenty lužných lesov, remízky a solitérne stromy vyhľadáva aj **d'ateľ hnedkavý** (*Dendrocopos syriacus*). Tento teplomilný druh, blízko príbuzný nášmu známejšiemu d'ateľovi veľkému (*Dendrocopos major*) dosahuje na Slovensku svoju južnú hranicu rozšírenia.

Rybárik riečny
(*Alcedo atthis*)

Foto: J. Svetlík

L'abtuška poľná
(*Anthus campestris*)

Najmenej nápadným druhom, pre ktorý bolo CHVÚ Dolné Považie vyhlásené, je **l'abtuška poľná** (*Anthus campestris*), drobný spevavec viazaný na suché a teplé stanovišťa s nízkou vegetáciou.

Foto: Š. Benko

DRAVCE A SOVY

v CHVÚ Dolné Považie

Hniezdo kane popolavej v obilí

Dolné Považie je jedným z troch najvýznamnejších území na Slovensku pre hniezdenie kane močiarnej (*Circus aeruginosus*) a pravidelne tu hniezdi viac ako 1% národnej populácie sokola červenonohého (*Falco vespertinus*).

V zimných mesiacoch predstavuje alúvium rieky Žitavy jedno z významných zimovísk našej vzácnej a zriedkavo hniezdiacej sovy myšiarky močiarnej (*Asio flammeus*). Najvyššie počty zimujúcich jedincov boli zistené na slaniskách Akomáň pri Šuranoch.

Z ďalších významných druhov dravcov v CHVÚ hniezdi aj kaňa popolavá (*Circus pygargus*).

Kaňa popolavá
(*Circus pygargus*)

Kaňa močiarna

(*Circus aeruginosus*)

Kaňa močiarna sa na prvý pohľad podobá na myšiaka lesného (*Buteo buteo*), je však štíhlejšia a krídla pri krúžení dvíha vyššie nad chrbát, takže vytvárajú široké „V“. Pre tento druh je charakteristický pohlavný dimorfizmus. Samec je tmavohnedý so svetlejšou hlavou, s pozdĺžnym škvrnením na hrudi, šedým chvostom a šedými štípmi v krídlach. Samica je tmavohnedá, so svetložltou hlavou a tmavým pásom cez oko. Chvost je hnedý. Mladé vtáky sú čokoládovhnedé, bez škvŕn, s výrazne žltým temenom a šijou.

Kaňa močiarna –
samec (dolu) a samica (hore)

*Samica kane močiarnej
na hniezde s mláďatami*

Ako už názov tohto vtáčieho druhu napovedá, kaňa močiarna je dravec, ktorý je viazaný na mokrade. Obýva predovšetkým nížinnú krajinu. Na relatívne malej ploche CHVÚ Dolné Považie je viazaná na posledné fragmenty mokradných biotopov, vyhľadáva miesta so stojatou alebo pomaly tečúcou vodou, porasty trste, pálky alebo slaniská. Hlavnou potravou kane močiarnej sú drobné zemné hlodavce a mláďatá menších druhov vtákov, ktoré loví v širšom okolí. Menej preferuje hmyz, obojživelníky, plazy a ryby. V latinčine má príznačné meno – „*Circus*“ čo v slovenčine znamená kruh – podľa spôsobu, akým lieta a loví. Poletuje nízko ponad trstím alebo obilím, hľadajúc potravu. Veľmi často krúži nad loviskami. V češtine ju podľa jej charakteristického letu nazvali ešte výstižnejšie „moták“.

*V poľnohospodárskej
krajine hniezdi kaňa
močiarna aj v obilných
poliach.*

Foto: S. Harvančík

Foto: J. Svetlík

Kaňa močiarna hniezdi jednotlivo na zemi, avšak vo vhodných podmienkach vytvára kolónie. Je viazaná na porasty trstia, pálky alebo na podmäčané ruderálne porasty. Ako alternatívne hniezdiská využíva aj agrocenózy, napríklad obilné kultúry. Samica znáša v druhej polovici apríla až začiatkom mája 3-6 vajec s 2-3 dňovým odstupom. Znášku inkubuje iba samica 32-34 dní od znesenia prvého vajca. Po vyliahnutí mláďat samec donáša potravu a samica kŕmi. Medzi mláďatami sú viditeľné nápadné vekové rozdiely. Za 4-5 týždňov sa už pohybujú v okolí hniezda, o 10 dní sa pokúšajú o svoj prvý let. Ešte niekoľko týždňov po vyletení ich rodičia prikrmujú.

V Európe je hniezdna populácia kane močiarnej stabilizovaná alebo má miestami vzrastajúci trend. Na Slovensku je chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č.24/2003 Z. z. je zaradená do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname vtákov Slovenska je zaradená do kategórie „menej ohrozený druh“. Na Slovensku hniezdi 400 až 500 párov, zväčša v nížinách západného a východného Slovenska. V CHVÚ Dolné Považie hniezdi okolo 30 párov.

Foto: B. Matejovič

Foto: B. Matejovič

Pohľad do hniezda kane močiarnej

Sokol červenonohý

(*Falco vespertinus*)

Sokol červenonohý –
samec (dolu) a samica (hore)

Tento drobný, verejnosti takmer neznámy sokol, patrí k najmenším dravcom Európy. Najviac pripomína sokola myšiara (*Falco tinnunculus*), najbežnejšieho dravca miest a poľnohospodárskej krajiny. Sokol červenonohý je však odlišne sfarbený. Pre druh je charakteristický pohlavný dimorfizmus. Samec má, tak ako jeho názov napovedá, nápadné oranžovo-červené nohy, ozobie a okolie oka, ktoré sú v kontraste s bridlicovosivým telom. Samica pôsobí na pohľad pestršie ako samec, má však modrošedý chrbát, oranžovú spodinu tela a belavo sfarbené strany hlavy. Ozobie a nohy sú menej výrazne sfarbené ako u samca.

Pár kopuluje najmä
na vyvýšených miestach

Najvhodnejším prostredím pre sokola červenonohého sú stepné oblasti s rozsiahlymi nížinnými pasienkami, s dostatkom veľkých druhov hmyzu, ktorý je jeho hlavnou potravou. Uprednostňuje rôzne druhy kobyliek, koníkov, krtonôžok, svrčkov alebo chrobákov.

Okrem hmyzu, ktorý chytá za letu alebo na zemi, loví aj drobné zemné cicavce, napríklad hraboša poľného (*Microtus arvalis*). Iba zriedkavo sa živí plazmi, obojživelníkmi (jašterice, žaby) a mláďatami vtákov.

Foto: S. Harvančík

Kolónie havranov poľných poskytujú dostatok hniezdných možností pre sokola červenonohého

Potravný biotop sokola červenonohého

Foto: J. Svetlík

Hniezdo si sám nestavia, ale obsadzuje staré hniezda strák, havranov a vrán. Tam, kde má vhodné potravné podmienky, môže hniezdiť aj viac párov spolu – najčastejšie v havraních kolóniách v poľných remízkach a lesíkoch. Menej často hniezdi v dutinách stromov.

Sokol červenonohý tvorí každý rok nový pár. Samica znáša koncom mája do prvej polovice júna 3-4 vajcia. Inkubácia znášky, pri ktorej sa striedajú obaja partneri, trvá 22-25 dní. Do prvých dvoch týždňoch od vyliahnutia prináša korisť na hniezdo výlučne samec a samica ju rozdeľuje mláďatám, po tomto období začína loviť aj samica. Starostlivosť o mláďatá na hniezde trvá 26-28 dní, ale ešte ďalšie 2 týždne sú dokrmované rodičmi.

V Európe je sokol červenonohý zraniteľným druhom s nevhodným ochranným statusom. U nás je chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 Z. z. je zaradený do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname vtákov Slovenska je zaradený do kategórie „ohrozený druh“. Jeho početnosť sa odhaduje na posledných 5 – 20 hniezdných párov pre celé územie Slovenskej republiky. V súčasnosti vzácné hniezdi len v oblasti Podunajskej nížiny. V CHVÚ Dolné Považie hniezdi 3-5 párov sokola červenonohého.

Myšiarka močiarna

(*Asio flammeus*)

Myšiarka močiarna je stredne veľká sova. Perové „ušká“ na hlave sú málokedy viditeľné. Perie je svetlo žltohnedé, čiarkované. Lieta vlnkovite. Počas letu sa od myšiarky ušatej líši bielym zadným okrajom krídiel. Špičky krídiel sú zospodu čierne. Myšiarka močiarna sa vyskytuje v otvorenej krajine, v blízkosti mokradí. Obýva vlhké lúky a pasienky s roztrúseným krovím. V CHVÚ Dolné Považie sa vyskytuje počas zimných mesiacov na slaniskových lúkach.

Loví takmer výhradne v nízkom lete, najmä na podmáčaných lúkach, za súmraku. Pri vyhľadávaní koristi sa dokáže vo vzduchu trepoť podobne ako sokol myšiar. Korist' tvoria výhradne drobné zemné hlodavce, prípadne hmyz. Hniezdo je umiestnené na zemi na vlhkých miestach medzi trsmi trávy. Niekedy býva umiestnené aj na poli. Vystlané býva stebkami trávy, korenkami a listami. Myšiarka močiarna je našou jedinou sovou, ktorá si stavia hniezdo. Samica znáša 3–5 (7) vajec v marci až apríli. Na znáške sedí 24–28 dní. Mláďatá opúšťajú hniezdo po 17 dňoch, vzletnosť dosiahnu vo veku asi 35 dní.

V dôsledku miznutia vhodných biotopov klesá početnosť myšiarky močiarnej v celej Európe, kde patrí medzi druhy s nevhodným ochranným statusom. Na Slovensku je myšiarka močiarna chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 Z. z. je zaradená do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname vtákov Slovenska je zaradená do kategórie „zraniteľný druh“. U nás je nepravidelným a zriedkavým hniezdičom. Početnosť hniezdnej populácie na Slovensku sa odhaduje do 50 párov. Vďaka zachovalým porastom ostríc je CHVÚ Dolné Považie jedno z najvýznamnejších zimovísk myšiarok močiarnych na západnom Slovensku. Najvyššie počty boli zaznamenané na slanisku Akomáň, na ktorom sa počas zimy vyskytlo až 50 jedincov.

Slanisko Akomáň – trávnaté biotopy s fragmentmi slanísk a lúk tvoria významné refúgium (zimovisko) myšiarok močiarnych v mimohniezdnom období.

OCHRANA DRAVCOV A SOV v CHVÚ Dolné Považie

Najväčšou hrozbou pre dravce a sovy v CHVÚ Dolné Považie je intenzifikácia poľnohospodárstva. Nevhodná aplikácia chemických prípravkov ochudobňuje potravnú ponuku hmyzožravých druhov. Pre dravce sú nebezpečenstvom i stĺpy 22 kV elektrického vedenia, na ktorých dochádza k smrteľným zraneniam po ich zásahu prúdom. RPS úspešne spolupracuje už takmer 20 rokov na riešení tejto problematiky so všetkými troma zodpovednými spoločnosťami na Slovensku: ZSE, a.s., SSE, a.s. a VSE, a.s.. Predpokladom riešenia problémov je aj včasná identifikácia hniezd kane močiarnej. Nakoľko hniezdi aj v agrocénózach a obdobie starostlivosti o mláďatá na hniezde sa prekrýva s obdobím žatvy, dochádza veľmi často k ich usmrteniu a likvidácii hniezd. Nástrojom na zabezpečenie ochrany hniezdných biotopov uvedených druhov dravcov je uplatňovanie systému vyhlasovania ochranných zón v ich okolí. V podmienkach CHVÚ Dolné Považie sa táto problematika týka prednostne hniezd situovaných v kultúrach obilia. Na poliach, kde bolo identifikované hniezdenie chráneného živočícha, je dôležité zachovať ochrannú zónu v okruhu minimálne 100 m okolo hniezda v podobe ponechania porastu obilia bez kosby a oznámiť vopred termín žatvy na uvedenej parcele príslušnému orgánu a organizácií ochrany prírody a krajiny. V prípade sokola červenonohého ide hlavne o zachovanie nelesnej drevinovej vegetácie, ktorá vytvára vhodné možnosti pre jeho hniezdenie a usmernenie agrotechnických zásahov. Podstatou ochranných zón je vytvoriť priestor v okolí hniezda s bezzásahovým režimom, resp. s vhodným spôsobom hospodárenia rešpektujúc ekologické nároky týchto druhov. Cieľom vyhlasovania ochranných zón je z dlhodobého hľadiska zachovať ich hniezdný biotop v priaznivom stave.

Mláďatá kane močiarnej zachránené pred smrtiacimi lištami kombajnu. Hniezdo bolo situované v poraste pšenice. Mláďatá boli doložené do hniezda adoptívnych rodičov.

STAROSTLIVOSŤ O CHVÚ

ochrana biodiverzity a spokojnosť obyvateľstva

Cieľom starostlivosti o CHVÚ Dolné Považie nie je zákaz hospodárenia, ale usmernenie a zosúladenie jednotlivých spôsobov hospodárenia s ochranou druhov, pre ktoré je územie vyhlásené. Preto starostlivosť o CHVÚ Dolné Považie ako aj o ostatné chránené územia európskeho významu v rámci sústavy NATURA 2000 je možné zabezpečiť len spoločným úsilím všetkých dotknutých skupín t.j. hlavne poľnohospodárov, lesníkov, poľovníkov a ochranárov. Ochrana prírodných hodnôt – v tomto prípade vtáctva – môže v niektorých prípadoch znamenať i obmedzenie hospodárskych aktivít v území.

Vzhľadom na skutočnosť, že Slovensko je členskou krajinou Európskej únie (EÚ), rešpektovanie princípov Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) EÚ je pre našich poľnohospodárov záväzná. Jednou z oblastí SPP je tzv. Krížové plnenie (KP), ktoré predstavuje mechanizmus podpory trvalej udržateľnosti poľnohospodárstva v EÚ prostredníctvom rešpektovania zákonných požiadaviek hospodárenia (ZPH) a udržiavania svojich plôch v dobrých poľnohospodárskych a environmentálnych podmienkach (GAEC = Good Agricultural and Environmental Conditions). Dodržiavanie príslušných právnych predpisov, týkajúcich sa ZPH a dodržiavanie štandardov GAEC je podmienkou vyplácania priamych platieb. Ich prípadné porušenia môžu byť sankcionované. Právnym základom pre uplatňovanie KP v oblasti ochrany prírody sú vybrané články dvoch európskych smerníc, tzv. „Smernica o vtákoch“ a „Smernica o biotopoch“.

Ďalšou oblasťou SPP je oblasť rozvoja vidieka. Na území Slovenska sa v súčasnosti realizuje jeden z najvýznamnejších programov pre ochranu životného prostredia a zvyšovania kvality vidieckeho života tzv. **Program rozvoja vidieka SR 2007-2013 (PRV)**. PRV predstavuje efektívny finančný nástroj na zabezpečenie starostlivosti o územia sústavy NATURA 2000 a ponúka poľnohospodárom vo forme agroenvironmentálnych platieb (tzv. kompenzačné platby) možnosť zapojiť sa do špecifických podopatrení zameraných aj na ochranu vybraných druhov vtákov a ich biotopov.

Princípom kompenzačných platieb je náhrada finančných strát poľnohospodárov a lesníkov v dôsledku zabezpečovania starostlivosti o chránené vybrané druhy vtáctva (napr. zmena spôsobu kosby, posunutie termínu kosby, obmedzenie používania pesticídov, časové obmedzenie hospodárskej činnosti na hniezdnych lokalitách výberových druhov, za predpokladu dodržania vopred stanovených podmienok. V praxi to znamená šetrne hospodáriť a zároveň dodržiavať odporúčané opatrenia pri ochrane druhov, kvôli ktorým bolo CHVÚ vyhlásené.

Foto: J. Svetlík

Prepelica poľná (*Coturnix coturnix*)

Kaňa popolavá
(*Circus pygargus*)

Foto: J. Lengyel

Foto: J. Lengyel

Konkrétnym podopatrením zameraným na ochranu sokola červenonohého, ľabtušky poľnej a prepelice poľnej, ktoré sú predmetom ochrany vtáčích druhov v CHVÚ Dolné Považie, v rámci agroenvironmentálnych platieb je podopatrenie **„Ochrana biotopov vybraných druhov vtákov“** s výškou platby **89,39 €/ha ornej pôdy alebo 47,97 €/ha trvalého trávneho porastu**.

Dravce a sovy Chráneného vtáčieho územia Dolné Považie

Foto: S. Harvančík

Foto: Š. Benko

Ochrana dravcov na Slovensku / Raptor Protection of Slovakia (RPS) je nezávislá mimovládna organizácia, ktorej poslaním je výskum a ochrana voľne žijúcich dravcov a sov na území Slovenska. RPS rieši najzávažnejšie problémy a negatívne antropické faktory ohrozujúce populácie dravcov a sov na Slovensku. Intenzívne sa venuje problematike elektrických stĺpov v súvislosti s úhynmi vtáctva na konštrukciách elektrického vedenia, čo je jeden z najzávažnejších problémov ochrany dravých vtákov v Európe. Organizuje a vykonáva fyzickú ochranu hniezdísk orlov a sokolov pred vykrádaním. Realizuje programy záchranu populácie sokola rároha, sokola sťahovavého, orla kráľovského, orla skalného a orla kriklavého. Vykonáva stabilizovanie, úpravu hniezd a hniezdných plošín, inštaláciu umelých hniezd a búdok pre vzácné druhy dravcov a sov. RPS je zapojená do aktivít európskej skupiny, ktorá sa venuje problematike vtáčej kriminality. RPS ovplyvňuje environmentálnu politiku, navrhuje úpravy príslušných zákonov a upozorňuje na dodržiavanie medzinárodných dohovorov týkajúcich sa ochrany dravcov a sov. Svojimi odbornými stanoviskami pomáha Ministerstvu životného prostredia SR a Štátnej ochrane prírody SR. Organizuje kampane a výstavy, vydáva propagačné a metodické materiály, usporadúva prezentácie a prednášky.

Vydala: © Ochrana dravcov na Slovensku / Raptor Protection of Slovakia (RPS)

Kuklovská 5, 841 04, Bratislava 4

Tel./Fax: 02/555 73 440, Mobil: 0911 882 626, e-mail: dravce@dravce.sk

www.dravce.sk www.chvu.dravce.sk www.vtaciakriminalita.sk

Autori textu: Soňa Nuhlíčková, Boris Maderič, Michal Noga

Fotografie: S. Harvančík, Š. Benko, Š. Danko, R. Jureček, J. Lengyel, B. Matejovič, J. Svetlík

Grafický návrh: Grafické štúdio Dudok – Ján Svetlík

Tento materiál bol vydaný v rámci projektu EN-2008-018 „Dravce a sovy v systéme Chránených vtáčích území Slovenska“, podporeného prostredníctvom nadácie Ekopolis z Finančného mechanizmu Európskeho hospodárskeho spoločenstva, Nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu SR.